

Zgodovinske stvari.

Trst in njegovo obmestje.

Zgodovinska črtica, spisal P. H.

(Konec.)

Za cesarja Jožefa II. je bila oblast mestnega svetovavstva zelo skrajšana, cesarske uradnice so opravljale vse večje reči v mestu in v okolici; pa po cesarji Leopoldu II. se je Trst zopet večidel povrnil v prejšnji stan, predsednik s starešinskim svetovavstvom, med katerim so bili le nekteri trgovci, je opravljal skoraj vse zadeve v mestu in v okolici. Al z letom 1809. se je vse spremenilo; Trst s svojo okrajino je prišel pod francozko gospodstvo, nehalo je mestno svetovavstvo, upadlo je staro starašinstvo; ustavljeno je bilo novo srenjsko svetovavstvo: župan (mar ali mâr), štirje pridružniki (adjunkti) in dvajset svetovavcev. Sicer ta vredba ni dolgo obstala; konec leta 1813. se je povrnilo zopet avstrijsko gospodstvo; pa dolgo let je le politični magistrat s predsednikom in tremi prisedniki oskrboval mesto in okrajino. Cesar Ferdinand I. je leta 1839. zopet dal novo ustavo za tržaško srenjo, namreč magistrat s svetovavstvom združen, kterege udje so bili: predsednik, štirje prisedniki in osemdeset svetovavcev. V tej ustavi je bilo prvokrat izrečeno, da v srenjsko svetovavstvo se smejo voliti veljavni možjé, ki stanujejo bodi si v mestu ali obmestji tržaškem. Vendar še le glas 1848. leta je naznanil enake pravice vsem državljanom; mestnjani v Trstu in selani ali kmetovavci v okolici sta si prišla na enako stopinjo v državnih in srenjskih rečéh. Cesarski patent 12. aprila 1850 je za neposrednje mesto tržaško in njegovo okolico odločil mestno svetovavstvo, ki je imelo oskrbovati srenjske in deželne reči.

Po imenovanem patentu, kterege glavni stavki so tudi obveljali v novi 26. februarja 1861 razglašeni ustavi tržaškega mesta, oskrbuje mesto in njegovo okolico ali obmestje poseben mesten zbor ali svét, ki šteje štiri in petdeset odbornikov, in ima na vrhi predsednika ali starešina (podestà) z dvema namestnikoma. Vendar v mestnem zboru je okolica le z malo odborniki zastopana; tržaško mesto voli samo iz svoje srede osem in štirideset odbornikov, po dvanajst iz vsacega izmed štirih volitnih razdelkov; okolica ali obmestje pa le šest odbornikov voli, po enem iz vsacega okraja, ki se vjemajo z okraji šestih stotnij (kompanij) domače obmestne straže. V prvi stražni okraj se štejejo Škedna, Čarbola gornja in spodnja, sv. Marija Magdalena gornja in spodnja; v drugi Rocol, Kjadin in Lonžera; v tretji Gvardjela, Kolonja in Škorkola; v četrti Barkola, Greta in Rojan; v peti Bazovica, Bane, Gropada, Trebič, Padrič in Opčina; v šesti Prosek, Kontovelj in sv. Križ. Koliko nepristojna razmera med mestom in obmestjem je v takem številu odbornikov, se kaže iz števila stanovavcev; mesto namreč šteje 65.000, obmestje pa 31.000 duš, tedaj skoraj polovico mimo mesta; odbornikov pa ima obmestje samo deveti del mimo mesta. To nepristojnost je hotela poravnati nova postava cesarska preteklega leta, ki je za mesto odločila samo štirideset, za obmestje pa štirinajst odbornikov. Res, da mestnjani imajo v primeri s svojim številom toliko večje premoženje, kakor pa stanovavci obmestja; pa v srenjskih in deželnih rečéh tudi glave nekaj veljajo, in ne samo zlati.

Tedaj pa, kako se hočejo izteči razmere med mestom in obmestjem? Mestni odborniki skrbijo za mesto obilno, ker njihovo število premaguje; obmestje pri

množih rečéh zastaja, in vendar mora z mestom vred pri davkih prikladati, in vrh tega še domačo vojaščino opravljati. Mesto je za velik del poitalijančeno, in čisla skoraj le italijansko narodnost; obmestje je slovensko, in slovenska narodnost in njene potrebe so v nevarnosti, da se ne bi puščale bolj in bolj, in poslednjič popolnoma v nemar. Z radostnimi srci je tedaj obmestje sprejelo novo postavo, ki mu daje več odbornikov in zagovornikov; mesto pa, ali prav za prav neka stranka med njegovimi odborniki, je z nevoljo sprejela tisto odločbo, ter jej išče s tem v okom priti, da hoče mestne meje razširiti, več kot za polovico okolice, zlasti Gvardijelo, Škorkolo in Rojan v svoj obsežek sprejeti, in tako moč slovenskega naroda prekreniti in oslabiti. Tak sklep je bil v poslednjih sejah mestnega zbora z večino glasov sprejet; ali ga bo pa visoka vlada potrdila, to se vpraša. Čudno je, da se je tržaško mesto kdaj tako tesno držalo, da še novega mesta dolgo časa ni hotelo med svoje meje sprejeti; zdaj pa isto mesto se hoče skoraj vse okolice polakomniti, kar v eni priči noče več razločka delati med mestnjani in med kmetovavci. Čudno je pa tudi, da bi razglašeni cesarski postavi nasproti se obmestje smelo po sili k mestu prikleniti, če ravno volja njegovih stanovavcev ni v to nagnjena. Po družih deželah se je malim soseskam na prosto puščalo, če so se hotele v večje srenje združiti ali ne; tudi pri vravnavi novih političnih okrajev se je slušalo na glasove posameznih srenj, če so želele se v drugačni okraj vdružiti. Kaj tacega mora pač tudi v mestu in obmestji tržaškem veljati.

Slovstvene stvari.

O praktični slovensko-nemški gramatiki.

(Od ljubljancinih virov.)

Mnogo se govori in se je govorilo v deželnem zboru, v posameznih shodih, v časnikih, in sicer o tej tirjatvi, da naj šole na slovenski zemlji se ravnajo na narodni podlagi. Pa govor se suče in vrti dostikrat le preveč v splošnih izrekih. Ena reč bodi tukaj opomnjena, namreč slovnica. Če mora slovenski jezik veljati v naših ljudskih šolah, treba ga je znati ne samo praktično, temuč tudi teoretično, čeravno ne preučeno; in vendar slovenske gramatike za ljudske šole nimamo. Janežičeva slovnica po svoji obliki in razmeri se pristuje srednjim učilnicam, realkam in gimnazijam; okrajšana Vodnikova pismenost je že mnogo let izpahnjena iz nižih šol; odslužena je, po navadni besedi. Praktična slovensko-nemška gramatika je tako sestavljena in razstavljena, da bi mogel vsak meniti, učenci so že poprej v slovenski slovnici popolnoma izurjeni bili. Kar na vsem celem namreč slovnica začinja govoriti o časovnikih ali glagolih, o pričnem času, o zaimkih, o prvi, drugi in tretji osebi, o edinem, množnem in dvojstnem številu, o rečevnikih ali imenih, o spolu in spolovnikih, in sicer ne sploh o samem zaumku ali zapopadku teh besed, temuč posebej in na drobno se nahaja sklanjanje časnikov, in deloma tudi imen in zaimkov, še ko je komaj druga in tretja stran tiste knjige končana. Pri tem je sklanjanje v nemškem jeziku celoma nastavljeno, ne tako pa sklanjanje v slovenskem jeziku. Res je, da po navadnem učnem teku učenci že ustmeno mnogo slovniških stvari dobivati morajo na spomin, predno se jim knjiga slovniška daje v roke; pa težko, da bi bili učenci samo iz ustmenih vaj toliko razumeli in ohranili, da bi ne bilo potrebno ali saj koristno, jim v slovnici vsega tega povzemati. — Tudi vrsta slovniških stvari je v praktični slovensko-nemški gramatiki

tako samosvoja in različna mimo družih slovnice, da se tudi neki nekoliko izurjen človek komaj v njej more iznajti. Vsaka slovnica, bodi si po starem kopitu, bodi po novem, po Ahn-ovem, Ollendorfovem ali Taussaint-Langenscheidtovem načinu, najpoprej razlaga osebek (subjekt), tedaj imé ali zaimék, pozneje se obrača na posebno razlaganje glagolov, ki služijo za orék ali prisodek (predikat). Menim, da je tudi to logična vrsta, pred osebek in za njim prisodek; sej še otroci o prvem blebetanju kličejo iména: mama, ata; in Adam, ko ga je Bog učil govoriti, je povedal najpred imena vseh stvari. Nasproti praktična slovensko-nemška slovnica začena svoj uk z glagolom, to je, z orekom ali predikatom. — Tudi zaznamki ali tehnični izrazi slovnških stvari so v tej gramatiki nenavadni mimo družih slovnice, bodi slovenskega ali kacega družega sorodnega jezika. Vsi slovnščarji rabijo besedo imé (nomen) za zaznamovanje stvari, samo poljski znajo rečevnik (rzeczownik); večidel se rabi beseda glagol (verbum) za zaznamovanje djanja; samo česko in poljsko se pravi časoslov, in praktična gramatika je naredila časovnik. Pa tudi česka slovnica rada rabi besedo slovo, kar je ravno toliko kot beseda glagol; tiste besede, s katerimi se djanje naznanja, so namreč nekako glavne besede v govorjenji, tedaj pred drugim slovesa ali glagoli; v nekterih jezikih so glagoli celó korenina večega dela družih besedi, na pr. v semitiških jezikih, ne pa tako v indoevropskih. Za tega voljo pa vendar v slovnici slovenski ne kaže pred glagolov razlagati kot imén. — To so le nekte opombe, ki pa vendar merijo na to, da se mladina po takem nauku bolj lahko pripravlja ali za potrebe navadnega življenja ali pa višega učenja. Drugi, v slovnških rečéh bolj izurjeni pisatelji naj se v tem kaj več glasijo; če namreč ravno se je o slovnških rečéh že mnogo pisalo, še nikakor ni dognana vsa ta reč.

Dopisi.

Iz Celovca 5. aprila. — Naše mesto spava. Včeraj je v mestni zbor volil tretji razred volivcev; število teh volivcev znaša 324 glav, — in koliko, mislite, da jih je prišlo volit? — celih 18! Pravijo, da zaostali davki so te prikazni krivi, ker po postavi občinski ne more voliti, kdor je s kakim davkom na dolgu. Mi sicer nimamo davkarskih knjig pri roci, da bi za gotovo znali, je li to res ali ne; vendar mislimo, da je to bôsa, da 300 in še več volivcev je tistih par goldinarjev na dolgi, ki jih plačuje ta razred. Pravo je menda le to, da Celovčanom ni dosti mar za to, kdo bode voljen. Slovenske stranke, ki bi kaj delala pri nas, žalibog! ni, in tako ni dveh kamnov, ki bi se trla med seboj in Issleib še celó povoda nima, da bi dramil „svoje ljudi“ k volitvam. Celovec spava!

Iz Vranskega na Štaj. — Nemila smrt nam je po kratki bolezni za legarjem 28. marca vzela obče spoštovanega notarja gosp. And. Bratkoviča, ki je bil rodoljub z dušo in telesom; slovensko pravično reč je zadela velika zguba. Živel nam bode v nevenljivem spominu!

Iz Kranja 9. aprila. — Tudi naša čitalnica, vrla Gorenka, ni pozabila stradajočih svojih bratov Dolencev; napravila je njim na korist včeraj „besedo“ in jim naklonila lep darek, sebi pa tudi priznanje čedalje večega napredka. Dvorana je bila lepo polna, čeravno ni bilo nobenega kranjskega „gosta“ in so bili samo le udje čitalničini; gostom je menda bil večí magnet tisti „Alpenkönig“, ki so ga s vsemi copernijami vred v pohlevni sôbi igrali potujoči klasiki komedijanti, in si tedaj niso dali kratiti onega „Kunstgenuss-a.“ „De gustibus

non est disputandum“ — pravi latinski pregovor. — „Beseda“ čitalničina se je začela z lepim prologom, ki je živo opisal blagi poklic človeka, da je angelj milosti svojemu bližnjemu v potrebi. V zboru Ipavčevem „Kdo je mar“ je pevski zbor danes očitno pokazal, da hvalevredno napreduje; toliko je bilo živahnega ploska po odpetem zboru, da ga bojo gospodje pevci še drugikrat morali na program postaviti, ker se danes niso dali izprositi, da bi ga bili ponovili. — Posebno navdušenje je izbudila Koseskova „Slovenija pred prestolom avstrijskim“, kateri 1. del je deklamoval rodoljuben gospod s tolikim čustvom, da je segel v srca vsem poslušalcem. Veličastna beseda te poezije je imponovala občinstvu tako, da smo gospodu govorniku srčno hvaležni, da nas je ž njo razveselil, pa tudi drugim čitalnicam pokazal, naj jo vzamejo v svoj program. — Šubertova spevoigra „Advokata“ sta zopet izbudila občeno radost. — Po „besedi“ se je igrala tombola na korist Dolencem, po tomboli pa se je mladi svét zasukal ves vesel, da je tudi kranjska čitalnica pomočnica revnim svojim bratom. Prav tako! Po dobrem delu pošteno veselje ni na napačnem mestu.

V Senožečah 28. sušca. (Konec.)

Ker se o prihodnji političini razdelitvi naše vojvodine vse giblje in ziblje, in ker so že Razdrčanje, Planinčanje in celó Št. Peterčanje željo zarad okrajnega glavarstva izrekli, naj bode tudi nam dovoljeno, eno o tem ziniti. „Kolikor glav, toliko misli.“ — Senožeče so zmiraj bile v osrčji 2 okrajev, namreč Ipave in Bistrice; ipavski okraj šteje na 4.0 štirjaških miljah 12.286 duš. bistriški „ „ „ 3.5 „ „ 11.195 „ „ „ „ 3.3 „ „ 8.108 „

skupaj 31.589 duš.

Temu okraju bi se zarad bližave rado podalo 16 vasí fare Košane, postonjskega okraja. — Do postonjskega okrajnega glavarstva zgubi Senožečan za pot tjé in nazaj skorej 5 milj. Še več pa Ipavec in Bistričan. Slednja sta bila v odborovem sporočilu deželnega zbora letošnjega leta v 18. seji pod točko VII. omenjena; Senožečanu pa se ni enaka milost skazala. Do senožeške okrajne uradnije se pripelje Ipavec po državni cesti v 2 urah; in če gré peš po stezi čez gozd brda, pride tudi lahko v 3 urah; Bistričan pride tudi na bližnjici po stari poti v 5 urah — če se mu ne ljubi voziti po drčni skupni reški cesti, za katero je tudi naš okraj leta 1857.—1866. le zavoljo majhnega špička zemljišča krvavo zasluženih jezer goldinarjev potrošiti moral, če tudi je vedel, da ne bo nikdar priložnosti imel, te ceste rabiti. — To je res, da tukaj ni bil do zdaj sedež pravdosrednika ali bilježnika, pa okrajno glavarstvo bi gotovo vabilo tekmece za take imenitne službe. — Senožeče so slovle v trgovstvu že o začetku 13. stoletja, in po vsi pravici, ker a) lega kraja je dosti pripravna za občenje z bližnjimi deželami; b) stojijo na državni tržaško-dunajski cesti; c) ta cesta se sklene na Razdrtem z goriško cesto; č) čez Gabrče in Divače pelje ena cesta v Istrijo in Trst; d) v Divači je tudi postaja železne ceste; e) skupna cesta se sklene pri Vremih (tukaj bi morebiti postaja železnična društvu učinila več dobička nego Ležeče) in pelje skozi Bistrico na Reko. — Od železnične postaje Divače (č-d) smo oddaljeni le 1 uro, in smo odtod pošto dobivali do konec leta 1863. sedaj pa — čez Postojno in Razdrto!

Z Vrha pri Črnomlji. — „Kjer sila do vrha prikipi — tam božja pomoč več daleč ní“ stari ta pregovor se je tudi pri nas uresničil. Ubogi pogorelci prejeli smo zdatno podporo iz visocih rok. Presvitli cesar Ferdinand in presvitla njegova supruga sta naši cerkvi poslala 400 gold., presvitla cesarica Karolina Avgusta je v isti namen darovala 200 gold., 200 gold. pa po-